

הארץ / גלריה / מחול

מחדשים את הדירה

הגרסה המחודשת ל"דירת שני חדרים" של ליאת דרור וניר בן גל, הפעם בביצוע ניב שינפלד ואורן לאור, שומרת על חיוניות המקור וגם מספקת הסתכלות חדשה

רות אשל, 22.10.2012

אחרי שנים של יצירה משותפת השתוקקו זוג הרקדנים ניב שינפלד ואורן לאור לרקוד דואט של יוצר אחר. שינפלד ולאור בחרו ב"דירת שני חדרים" של ליאת דרור וניר בן גל משנת 1987, ועשו כך בחירה יוצאת דופן: המחול הישראלי בן 90 שנה, וכיום, כחלק מהטרנד הפוסטמודרני, ניכר הרצון לבעוט בעבר, כפי שניכר גם חוסר הידע בקרב יוצרים באשר לעשייה בשנים קודמות. האם "דירת שני חדרים" היא איפוא סנונית ראשונה בשימור עבודות חשובות בתולדות המחול בישראל? מוקדם לדעת. אבל דבר אחד אפשר לומר בוודאות: זו יצירה שחשיבותה אכן רבה.

כדי להבין מדוע, יש לחזור לשנות ה-60 וה-70, עשורים שבהם שלטה במחול בישראל תפישת הריכוזיות, שבאה לידי ביטוי בלהקות בת שבע ובת דור. בכל הקשור ליכולות הטכניות של הרקדנים ולהפקה היתה אז התמקצעות, אבל בפן היצירתי הופנה המבט החוצה, לעבר ארצות הברית או אירופה. לא היה כל אמון ביכולתם של המנהל האמנותי והכוריאוגרף הישראלי, ותחום היצירה המקומית הוזנח.

מצב זה השתנה ב-1977, עם פריצתו של מחול הפרינג'. זה הושפע מהמחול הפוסט מודרני האמריקאי של שנות ה-60, שחרת על דגלו את ה"אנטי", בעט במוסכמות ובקאנונים של סוגות המחול, הניף דגלים אחרים, השתמש בתנועה היומיומית ובעבודה עם חפצים בחיפוש אחר שפה תנועתית חדשה. עם הדור הראשון של היוצרים העצמאיים בארץ נמנו רחל כפרי, הדה אורן, רונית לנד, רנה שינפלד, רות זיר-איל, אשרה אלקיים, נאוה צוקרמן וגם החתומה מעלה

צילום:גדי דגון

השינוי המתהווה הניע את המדור למחול במשרד החינוך והתרבות להקים את במת "גוונים במחול". ב-1984 כבר השתתפו בזו יוצרי מחול "אחר" מהדור השני - ו"דירת שני חדרים" היתה לעבודה האיכותית המשמעותית הראשונה, ובאורך מלא, של התפתחות זו. אבל במבט היסטורי חורגת חשיבות היצירה מעצם טיבה. חשיבותה טמונה בכך שהיצירה הוכיחה כי זוג רקדנים צעירים, מוכרים רק מעט, ללא טכניקה ברהקת או הפקה עשירה אבל עם אמירה כנה המבטאת תפישת עולם עכשווית (לזמנה), יכולים לפרוץ לעולם הרחב ולקבל הכרה בינלאומית. בעקבותיהם הלך דור שלם של צעירים.

"דירת שני חדרים" עוסקת במגדר, נושא שהיה לטרנד בארץ בשנות ה-80 בעקבות הסוירים של תיאטרון המחול של פינה באוש. בעבודה יצרו דרור ובן גל תמונת עולם של זוג, כל אחד לחוד ושניהם ביחד, אך נקודת המוצא שלהם שוויונית - בניגוד לבאוש, שאצלה הוצגה האשה כמוצלת וחלשה וכקורבן חברתי. בגרסה של דרור ובן גל האשה חזקה, ושני בני הזוג, בחליפות כהות מחויטות שגזרתן זהה ובנעליים גבוהות, הולכים לאורך הקירות הדמיוניים בנתיב של מלבן גיאומטרי, תוחמים את הטריטוריה של כל אחד מהם. כשהם חוצים את הקיר הדמיוני שביניהם מתחולל מאבק קצר ואגרסיבי בין שני מינים, הטוענים לשוויוניות ונושאים תחינה לקשר ולאהבה מרככת, שבסופה יפרדו שוב, וחוזר חלילה.

העבודה המקורית שיקפה את הרעיונות החדשניים לזמנה, בעיקר את המינימליזם התנועתי של המחול הפוסט מודרני האמריקאי. היוצרים התמקדו בסולם תנועות יומיומיות. על סולם זה הם חזרו שוב ושוב, שוזרים בו פריצות קצרות של תנועות אישיות יותר שמיד חוזרות לתלם של עשייה משותפת. גם השימוש הרב באוניסונו של החומרים התנועתיים היה חלק מהתפישה של סוגה זו, שלא עשתה הפרדה בין המינים ולמעשה התפתחה מנושא המגדר.

במקביל ניכרה השפעתה החזקה של להקת רוזאס הבלגית של תרזה דר קירסמאקר, קבוצת רקדניות בנעליים גבוהות שמתקדמות בחלל בתבניות גיאומטריות חוזרות לאורך זמן (הלהקה ביקרה בארץ במחצית שנות ה-80 לרגל פסטיבל ישראל). המסגרת הכללית הפורמליסטית, של התקדמויות גיאומטריות, מתמטיות, כבר היתה אז חלק מפתרונות "האנטי" של המחול ה"אחר" בארץ, מוכרת כשלעצמה. אבל גם כאן הצליחה "דירת שני חדרים" להציג ייחוד משלה: בני הזוג שילבו בתוך זאת סצינות יפהפיות של רוך, פשטות, אמינות, כאילו הביאו לבמה פיסות אמיתיות של חיים אינטימיים.

השניים לא נראו כמו שרקדנים היו אמורים להיראות על פי התפישה של פעם, כלומר בעלי גוף מושלם, אלא כמו הזוג הישראלי המוכר שמתגורר בשכונה ואפשר לפגוש אותו במכולת. הניגוד שבין ניכור לרוך וקרבה, בין מבנה קשוח התחום בסולם תנועות מוגדר ובין סצינות של תנועה חופשית ורגשית, יצר עניין רב.

הגרסה החדשה אינה מבקשת להיות שחזור מדויק של העבודה המקורית. היא אינה מבוצעת על במה פרונטלית שיש בה ריחוק תיאטרלי, ובמקום זאת הקהל יושב מסביב למשטח המואר באור לבן חזק כאילו היה מעבדה. אבל ההבדל המשמעותי הוא שהפעם הריקוד מבוצע בידי שני גברים שהם זוג בחיים, שייכים לתקופת זמן אחרת, הגוף שלהם אומן בטכניקות שונות והם מבוגרים יותר מבן גל ודרור בזמנם. לגוף שלהם יש כבר סיפור משלו, בוגר ומגושם יותר, גמיש פחות, חזק יותר פיסית, ובקטעים האינטימיים יש סוג אחר של קרבה, ללא הניונאסים של הרכות הנשית. הצמד העכשווי ניזון מסאבטקסט שהוא יוצר לעצמו ואשר מתאים לחייו המשותפים.

המחול העכשווי משופע בתנועות, והוא הרבה יותר ריקודי, זורם, וירטואוזי. ולכן מעניין לראות עד כמה לקסיקון התנועה ב"דירת שני חדרים" הוא מינימליסטי וכיצד קומץ תנועות המוצגות בתחילת היצירה, כאקספוזיציה של החומרים שיבאו לידי מימוש, יכולות לשמש כמסגרת כללית לה ובתוך כך לשנות את איכויותיהן מתנועות מנוכרות, מכניות, לתנועות אקספרסיביות.

הנושא המגדרי, שבלט בגרסה המקורית, לא קיים עוד. שני הגברים, למרות הבדלי הגודל ביניהם, מקרינים נינוחות של זוג שוויוני. העניין הוא לפיכך באופן שבו הם מתרגמים את עצמם נפשית ופיסית לתוך המסגרת

הכוריאוגרפית של המחול המקורי, או באופן שהם מוצאים את הטקסט שלהם בטקסט של מישהו אחר. מכאן שדווקא השוני הוא פה לב העניין. לאור ושינפלד לקחו לעצמם את החופש להפריד חלקים מהמקור, להוציא חלקים, לשנות את הקצב במקומות שונים ולהוסיף מרכיבים חדשים, ועם זאת גרעין העבודה נשאר.

מה שהשתנה זה הזמנים. מה שלפני יותר מ-20 שנה נחשב להתערטלות - ברגעים האינטימיים נותר בן גל בתחתונים ודרור בגופייה, והשניים היכו בתדהמה את הקהל בחשיפה הנפשית - כבר אינו כזה וכיום יש צורך ללכת רחוק יותר. לאור מתפשט ונותר עירום כחלק מאותה התערטלות נפשית והסרת כל המסכות, ואולי מהיציאה מהארון. בעירום אין שום מרכיב אירוטי אלא כמיהה לקשר שמעוררת אמפתיה בכנותה.

וכמו תמיד, נשאלת השאלה: האם אחרי כל כך הרבה שנים העבודה שומרת על חיוניותה? התשובה היא חיובית, ייתכן שבשל השימוש בתנועה שאינה מזוהה עם סגנון ספציפי, כלומר שימוש נטול זמן, אבל בעיקר בזכות אותו סד של מבנה קומפוזיציה ברור השומר את היצירה כמקשה אחת אבל גם פתוח להכיל בתוכו מבט חדש.

הארץ / גלריה / מחול

מחדשים את הדירה

הגרסה המחודשת ל"דירת שני חדרים" של ליאת דרור וניר בן גל, הפעם בביצוע ניב שינפלד ואורן לאור, שומרת על חיוניות המקור וגם מספקת הסתכלות חדשה

רות אשל, 22.10.2012

אחרי שנים של יצירה משותפת השתוקקו זוג הרקדנים ניב שינפלד ואורן לאור לרקוד דואט של יוצר אחר. שינפלד ולאור בחרו ב"דירת שני חדרים" של ליאת דרור וניר בן גל משנת 1987, ועשו כך בחירה יוצאת דופן: המחול הישראלי בן 90 שנה, וכיום, כחלק מהטרנד הפוסטמודרני, ניכר הרצון לבעוט בעבר, כפי שניכר גם חוסר הידע בקרב יוצרים באשר לעשייה בשנים קודמות. האם "דירת שני חדרים" היא איפוא סנונית ראשונה בשימור עבודות חשובות בתולדות המחול בישראל? מוקדם לדעת. אבל דבר אחד אפשר לומר בוודאות: זו יצירה שחשיבותה אכן רבה.

כדי להבין מדוע, יש לחזור לשנות ה-60 וה-70, עשורים שבהם שלטה במחול בישראל תפישת הריכוזיות, שבאה לידי ביטוי בלהקות בת שבע ובת דור. בכל הקשור ליכולות הטכניות של הרקדנים ולהפקה היתה אז התמקצעות, אבל בפן היצירתי הופנה המבט החוצה, לעבר ארצות הברית או אירופה. לא היה כל אמון ביכולתם של המנהל האמנותי והכוריאוגרף הישראלי, ותחום היצירה המקומית הוזנח.

מצב זה השתנה ב-1977, עם פריצתו של מחול הפרינג'. זה הושפע מהמחול הפוסט מודרני האמריקאי של שנות ה-60, שחרת על דגלו את ה"אנטי", בעט במוסכמות ובקאנונים של סוגות המחול, הניף דגלים אחרים, השתמש בתנועה היומיומית ובעבודה עם חפצים בחיפוש אחר שפה תנועתית חדשה. עם הדור הראשון של היוצרים העצמאיים בארץ נמנו רחל כפרי, הדה אורן, רונית לנד, רנה שינפלד, רות זיר-איל, אשרה אלקיים, נאוה צוקרמן וגם החתומה מעלה

צילום:גדי דגון

השינוי המתהווה הניע את המדור למחול במשרד החינוך והתרבות להקים את במת "גוונים במחול". ב-1984 כבר השתתפו בזו יוצרי מחול "אחר" מהדור השני - ו"דירת שני חדרים" היתה לעבודה האיכותית המשמעותית הראשונה, ובאורך מלא, של התפתחות זו. אבל במבט היסטורי חורגת חשיבות היצירה מעצם טיבה. חשיבותה טמונה בכך שהיצירה הוכיחה כי זוג רקדנים צעירים, מוכרים רק מעט, ללא טכניקה ברהקת או הפקה עשירה אבל עם אמירה כנה המבטאת תפישת עולם עכשווית (לזמנה), יכולים לפרוץ לעולם הרחב ולקבל הכרה בינלאומית. בעקבותיהם הלך דור שלם של צעירים.

"דירת שני חדרים" עוסקת במגדר, נושא שהיה לטרנד בארץ בשנות ה-80 בעקבות הסוירים של תיאטרון המחול של פינה באוש. בעבודה יצרו דרור ובן גל תמונת עולם של זוג, כל אחד לחוד ושניהם ביחד, אך נקודת המוצא שלהם שוויונית - בניגוד לבאוש, שאצלה הוצגה האשה כמוצלת וחלשה וכקורבן חברתי. בגרסה של דרור ובן גל האשה חזקה, ושני בני הזוג, בחליפות כהות מחויטות שגזרתן זהה ובנעליים גבוהות, הולכים לאורך הקירות הדמיוניים בנתיב של מלבן גיאומטרי, תוחמים את הטריטוריה של כל אחד מהם. כשהם חוצים את הקיר הדמיוני שביניהם מתחולל מאבק קצר ואגרסיבי בין שני מינים, הטוענים לשוויוניות ונושאים תחינה לקשר ולאהבה מרככת, שבסופה יפרדו שוב, וחוזר חלילה.

העבודה המקורית שיקפה את הרעיונות החדשניים לזמנה, בעיקר את המינימליזם התנועתי של המחול הפוסט מודרני האמריקאי. היוצרים התמקדו בסולם תנועות יומיומיות. על סולם זה הם חזרו שוב ושוב, שוזרים בו פריצות קצרות של תנועות אישיות יותר שמיד חוזרות לתלם של עשייה משותפת. גם השימוש הרב באוניסונו של החומרים התנועתיים היה חלק מהתפישה של סוגה זו, שלא עשתה הפרדה בין המינים ולמעשה התפתחה מנושא המגדר.

במקביל ניכרה השפעתה החזקה של להקת רוזאס הבלגית של תרזה דר קירסמאקר, קבוצת רקדניות בנעליים גבוהות שמתקדמות בחלל בתבניות גיאומטריות חוזרות לאורך זמן (הלהקה ביקרה בארץ במחצית שנות ה-80 לרגל פסטיבל ישראל). המסגרת הכללית הפורמליסטית, של התקדמויות גיאומטריות, מתמטיות, כבר היתה אז חלק מפתרונות "האנטי" של המחול ה"אחר" בארץ, מוכרת כשלעצמה. אבל גם כאן הצליחה "דירת שני חדרים" להציג ייחוד משלה: בני הזוג שילבו בתוך זאת סצינות יפהפיות של רוך, פשטות, אמינות, כאילו הביאו לבמה פיסות אמיתיות של חיים אינטימיים.

השניים לא נראו כמו שרקדנים היו אמורים להיראות על פי התפישה של פעם, כלומר בעלי גוף מושלם, אלא כמו הזוג הישראלי המוכר שמתגורר בשכונה ואפשר לפגוש אותו במכולת. הניגוד שבין ניכור לרוך וקרבה, בין מבנה קשוח התחום בסולם תנועות מוגדר ובין סצינות של תנועה חופשית ורגשית, יצר עניין רב.

הגרסה החדשה אינה מבקשת להיות שחזור מדויק של העבודה המקורית. היא אינה מבוצעת על במה פרונטלית שיש בה ריחוק תיאטרלי, ובמקום זאת הקהל יושב מסביב למשטח המואר באור לבן חזק כאילו היה מעבדה. אבל ההבדל המשמעותי הוא שהפעם הריקוד מבוצע בידי שני גברים שהם זוג בחיים, שייכים לתקופת זמן אחרת, הגוף שלהם אומן בטכניקות שונות והם מבוגרים יותר מבן גל ודרור בזמנם. לגוף שלהם יש כבר סיפור משלו, בוגר ומגושם יותר, גמיש פחות, חזק יותר פיסית, ובקטעים האינטימיים יש סוג אחר של קרבה, ללא הניונאסים של הרכות הנשית. הצמד העכשווי ניזון מסאבטקסט שהוא יוצר לעצמו ואשר מתאים לחייו המשותפים.

המחול העכשווי משופע בתנועות, והוא הרבה יותר ריקודי, זורם, וירטואוזי. ולכן מעניין לראות עד כמה לקסיקון התנועה ב"דירת שני חדרים" הוא מינימליסטי וכיצד קומץ תנועות המוצגות בתחילת היצירה, כאקספוזיציה של החומרים שיבאו לידי מימוש, יכולות לשמש כמסגרת כללית לה ובתוך כך לשנות את איכויותיהן מתנועות מנוכרות, מכניות, לתנועות אקספרסיביות.

הנושא המגדרי, שבלט בגרסה המקורית, לא קיים עוד. שני הגברים, למרות הבדלי הגודל ביניהם, מקרינים נינוחות של זוג שוויוני. העניין הוא לפיכך באופן שבו הם מתרגמים את עצמם נפשית ופיסית לתוך המסגרת

הכוריאוגרפית של המחול המקורי, או באופן שהם מוצאים את הטקסט שלהם בטקסט של מישהו אחר. מכאן שדווקא השוני הוא פה לב העניין. לאור ושינפלד לקחו לעצמם את החופש להפריד חלקים מהמקור, להוציא חלקים, לשנות את הקצב במקומות שונים ולהוסיף מרכיבים חדשים, ועם זאת גרעין העבודה נשאר.

מה שהשתנה זה הזמנים. מה שלפני יותר מ-20 שנה נחשב להתערטלות - ברגעים האינטימיים נותר בן גל בתחתונים ודרור בגופייה, והשניים היכו בתדהמה את הקהל בחשיפה הנפשית - כבר אינו כזה וכיום יש צורך ללכת רחוק יותר. לאור מתפשט ונותר עירום כחלק מאותה התערטלות נפשית והסרת כל המסכות, ואולי מהיציאה מהארון. בעירום אין שום מרכיב אירוטי אלא כמיהה לקשר שמעוררת אמפתיה בכנותה.

וכמו תמיד, נשאלת השאלה: האם אחרי כל כך הרבה שנים העבודה שומרת על חיוניותה? התשובה היא חיובית, ייתכן שבשל השימוש בתנועה שאינה מזוהה עם סגנון ספציפי, כלומר שימוש נטול זמן, אבל בעיקר בזכות אותו סד של מבנה קומפוזיציה ברור השומר את היצירה כמקשה אחת אבל גם פתוח להכיל בתוכו מבט חדש.